

ŞƏXSİYYƏTİN İNKİŞAFINDA ÖZÜNÜTƏRBIYƏNİN ƏHƏMİYYƏTİ VƏ TƏŞKİLİ YOLLARI

Həmayə İbrahimova,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
E-mail: hemayeibrahimova@gmail.com

Rəyçilər: *biol.ü.elm.dok., prof. R.L. Sultanov,*
ped. ü. fəls. dok. L.N. Nağıyeva

Açar sözlər: *müəllim, şagird, tədris, dərs, tərbiyə*

Ключевые слова: *учитель, ученик, обучение, урок, воспитание*

Key words: *teacher, student, teaching, lesson, homework, nurture*

Özünütərbiyə dedikdə, şəxsiyyətin (şagirdin, uşağın) ictimaiyyətin təqdir etdiyi müsbət keyfiyyətləri və davranış təcrübəsini özündə təkmilləşdirmək; mənfi sifətlərdən və naqis hərəkətlərdən azad olmaq üçün öz üzərində sistemli, məqsədyönlü və planlı şəkildə apardığı dərk edilmiş fəaliyyət anlaşılır.

Tərbiyə hər bir tərbiyə olunanı lazımı qaydada hərəkət edib etmədiyini üzərində düşünməyə məcbur etməlidir. Bu təhrik etmə, düşündürmə və nəzarət özünütərbiyənin əsasını təşkil edir. Özünü dərk etmə, özünü başa düşmə özünütərbiyənin ilk əsas pilləsidir. Özünü dərk edən insanın özünü yenidən tərbiyə etməsi ondan həm də iradi güc tələb edir. Yəni insan lazım olan zəruri 2 hərəkətləri icra etməyi öyrənməyə məcbur etməlidir. Çünki insanın malik olduğu hərəkət və davranışlar yeni qaydada hərəkət etməyə mane olur, fəaliyyəti məhdudlaşdırır. Bu isə insanın hərəkət və davranışlarında ziddiyyətlərin meydana gəlməsinə səbəb olur.

Bu daxili hərəkətgəlmə isə özünütərbiyənin, özünütərbiyə meyillərinin əsasını yaradır. İnsan özünü, hərəkət və davranışlarına nəzər salır, təhlil edir. Müsbət və mənfi keyfiyyətlərini dərk edir. Mənfi keyfiyyətlərini aradan qaldırmaq arzusu yaranır. Özündə müsbət keyfiyyətlər olmasını istəyir. Bu isə tərbiyənin özünütərbiyə metodudur.

Özünütərbiyə məktəb illərindən başlanır. Belə ki, aparılan bütün tərbiyə işi özünütərbiyə tələbləri yaratmalıdır. Hər şagird verilən əxlaqi tələbi özünün hərəkət və davranışlarında formalaşdırmağa çalışmalıdır. Bu formalaşdırma səyi, fəaliyyəti özünütərbiyədir. Özünütərbiyə, görünməyən kimi, insanların daxili səyləri ilə bağlıdır.

Bu daxili səylər isə xarici təsirlərin məzmunu ilə şərtlənir. Daxili səy həmdə insanların psixi inkişafı ilə bağlıdır. İnsan öz psixi inkişafına nəzarət etdikdən sonra özünütərbiyə başlanır. Ona görə də insanların şüurlu surətdə özünütərbiyəsi yetkinlik, insanın özünüdərk etməsi dövründən başlanır. Özünüdərk etmə dövründə tələbat özünütərbiyə metoduna çevrilir. Ancaq həyat, yaşamaq, yəni özünütərbiyə obyektiv, real həyatı tələbatla çevrilir. O, yenidən tərbiyə vasitələri axtarır, özündə yeni keyfiyyətlər formalaşdırmanın zəruriliyini dərk edir. Bunun üçün zəruri olan tələbatlar özünütərbiyə motivinə çevrilə bilər.

Bu tələblər insanların yaşadığı və fəaliyyət göstərdiyi maddi həyatdan doğan tələbatlardır. Məhz bu tələbatlar əsasında insanlar öz hərəkət və davranışlarında yeni keyfiyyətlər formalaşdırır. Artıq şəxsiyyət öz-özündə yeni əxlaqi keyfiyyətlər formalaşdırmağa səy göstərir. Bu isə özünütərbiyəni tərbiyədən fərqləndirən əsas və başlıca şərtidir.

Özünütərbiyə anlayışı geniş mənada özünütəhsil anlayışını da əhatə edir. Dar mənada isə tərbiyə cəmiyyətin və fəaliyyətin tələbi əsasında özünütərbiyəni mənəvi keyfiyyətlərin formalaşdırılması və ya hər hansı əxlaqi keyfiyyətin adət, davranış, rəftarında çıxarması prosesidir. Özünütərbiyənin özünüdərk etmə, özünü məcbur etmə, özünənəzarət, özünü ələ alma kimi anlayışları mövcuddur.

Problemin aktuallığı: Şəxsiyyətin inkişafında özünütərbiyə diqqət mərkəzinə gətirilir.

Problemin yeniliyi: Şəxsiyyətin inkişafında özünütərbiyə təfəkkür baxımından təhlilə cəlb edilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti: Məqalə pe- müəllimlər üçün faydalı olacaqdır. Onlar öz fəaliy-
daşqlar və gənc tədqiqatçılar, doktorant və disser- yətlərində məqalədən bəhrələnəcəklər.
tantlar, magistrələr və magistrantlar, eyni zamanda

ƏDƏBİYYAT

1. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2011.
2. <http://azkurs.org/derslik-azerbaycan-respublikas-tehsil-nazirliyinin-14-12-2011.html>(38 s)
3. Hacıyeva G. Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr. Bakı, 2016.

X. İbrahimoğlu

ЗНАЧИМОСТЬ И СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ

РЕЗЮМЕ

В статье отмечается, что самовоспитание связано с внутренними усилиями людей. Эти внутренние усилия обусловлены содержанием внешних воздействий. Внутренние усилия также связаны с умственным развитием людей. После того, как вы контролируете собственное психическое развитие, начинается самодисциплина. Сознательное самосознание людей начинается с периода взрослой жизни, самосознания человека. В период сознательного самосознания, требование превращается в метод самодисциплины.

H. Ibrahimova

SIGNIFICANCE AND METHODS OF ORGANIZATION OF SELF-RUNNING IN DEVELOPMENT OF THE PERSON

SUMMARY

As it turns out, self-discipline is connected with the inner efforts of people. These internal efforts are conditioned by the content of external influences. Internal effort is also linked to the mental development of people. After controlling one's own mental development, self-discipline begins. The conscious self-consciousness of the people begins with the period of adulthood, man's self-consciousness. Demand in self-discipline becomes self-denial. But life, life, that is self-discipline, becomes an object of real life.

Redaksiyaya daxil olub: 07.02.2018